

УДК 332.155/338.3

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЗАСАДИ ЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА ЗЕРНА

Г.М.Саранчук, аспірантка

Національний університет біоресурсів і природокористування
України

Науковий керівник: **О.Ю.Єрмаков**, д.е.н., професор

*Досліджено стан і тенденції розвитку зернового господарства
Тернопільщини та визначено організаційно-економічні засади
ефективного виробництва зерна регіону.*

Ключові слова: зернове господарство, ефективність, кон-
центрація, собівартість, урожайність, рівень рентабельності.

Становлення і розвиток ринкового середовища та входження України до СОТ ставлять на порядок денний вирішення нагальної проблеми – прискорення ефективного розвитку галузей аграрної економіки. Її основною складовою є зернове виробництво, соціально-економічна суть якого зводиться до того, що його продукція є одним із визначальних критеріїв економічної потужності країни. Для умов України, де зерно виробляється в усіх районах, це має особливе значення, оскільки природні, організаційно-економічні, науково-технічні та агротехнічні фактори дають змогу довести виробництво зерна до обсягів повного забезпечення внутрішніх потреб і створення потужного експортного потенціалу.

Основним завданням зернової галузі в умовах ринкових трансформацій є забезпечення стабільного нарощування виробництва зерна в державі. Розв'язання цієї проблеми повинно здійснюватися не тільки на державному, а й на регіональному рівнях, де вирішуються питання забезпечення населення продуктами харчування.

Дослідженням теоретичних і методологічних проблем ефективності зернового господарства присвячено роботи таких вітчизняних вчених, як: В.І.Бойко, О.Ю.Єрмаков, М.Ю.Куліш, В.М.Колісник, М.Г.Лобас, О.В.Олійник, П.Т.Саблук, А.М.Худолій, О.М.Шпичак, І.І.Червен та ін. Проте важливі ас-

пекти підвищення ефективності виробництва зерна стосовно регіональних умов потребують глибшого розгляду.

Метою статті є дослідження організаційно-економічних засад ефективного виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області.

Виклад основного матеріалу. Тривалий час зернове господарство має важливе значення в аграрній сфері Тернопільської області. Частка доходу від реалізації зернових у загальній сумі одержаного доходу від реалізації продукції рослинництва сільськогосподарськими підприємствами регіону перевищує 50%, а в окремі роки сягає 80%. Але проведений нами аналіз дозволив виявити негативну тенденцію щодо цього показника. Так, у 2004 році він склав 81,4%, в 2005 році – 71,1, в 2007 – 70,8%, а в 2008 – 53,2% (рис.1). З огляду на те, що зернова галузь відіграє вирішальну роль в економіці сільськогосподарських підприємств, це потребує опрацювання відповідних заходів.

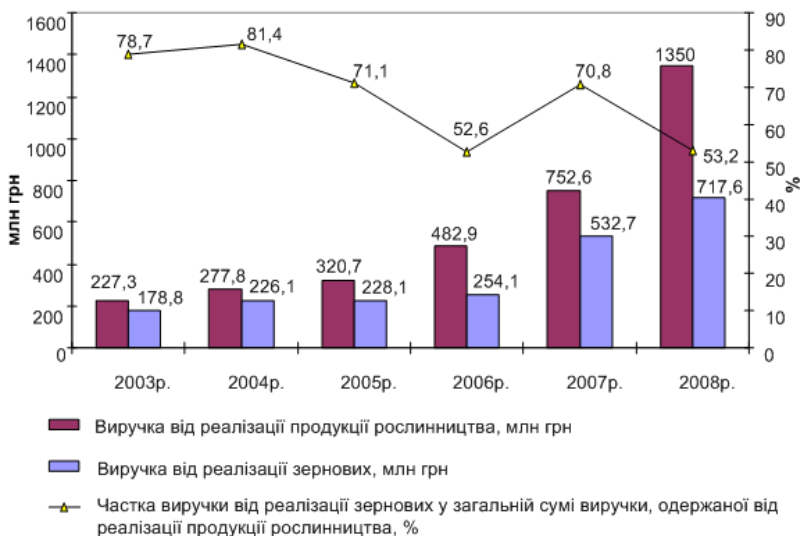

Рис.1 Динаміка показників реалізації продукції зернових культур

Загострення економічної ситуації в країні та Тернопільській області зокрема зумовило значне зниження ефективності галузі. Проте, слід зазначити, що попри всі негаразди в економіці та сільському господарстві, зернове виробництво залишилося практично єдиною рентабельною галуззю. В сучасних реаліях ринкової економіки воно є базовою галуззю, яка приносить «левоу» частку доходів сільськогосподарським товаровиробникам і відіграє провідну роль у збереженні позитивної динаміки розвитку всього АПК.

Таблиця 1

**Економічна ефективність виробництва зерна
сільськогосподарськими підприємствами
Тернопільської області***

Показник	2003р.	2004р.	2005р.	2006р.	2007р.	2008р.
Урожайність, ц/га	20,5	25,5	22,8	21,8	26,2	36,1
Виробничі витрати:						
на 1 тону, грн	361,9	357,5	393,1	478,0	559,5	617,7
на 1 га, грн	741,9	911,6	896,3	1042,0	1465,9	2229,9
Затрати праці:						
на 1 тону, люд.-год.	26	22	19	18	н.д.	н.д.
на 1 га, люд.-год.	53,3	56,1	43,3	39,2	н.д.	н.д.
Обсяги реалізації, тис. т	315,8	441,7	483,0	450,3	579,3	800,3
Обсяг реалізації, млн грн	178,8	226,1	228,1	254,1	532,7	717,6
Собівартість 1 т реалізованої продукції, грн	376,1	415,1	439,4	525,3	646,2	732,6
Ціна реалізації 1 т, грн	566,1	511,9	472,2	564,4	919,5	896,7
Прибуток від реалізації 1 т, грн	190	96,2	32,8	39,1	273,3	164,1
Прибуток від реалізації на 1 га посіву, грн	229,0	133,5	49,9	58,7	516,0	370,7
Рівень рентабельності,%	48,6	16,0	3,0	6,6	39,4	21,8

*Складено за даними форми 50 сг

Проведені розрахунки свідчать про зростання собівартості реалізованого зерна протягом 2003-2008 років, тоді як реалізаційна ціна за період 2004-2006 років мала тенденцію до зниження. Зокрема, у 2005 році порівняно із попереднім роком собівартість реалізованої продукції зросла на 5,7%, у 2006

році – на 19,5%, а зниження ціни у зазначені роки складало відповідно 7,7 та 19,5%. Це призвело до відчутного зниження прибутковості галузі. Якщо прибуток від реалізації 1 т зернових у 2003 році був на рівні 190 грн, то у 2004 році він склав 96,2 грн, а в 2005-2006 роках відповідно лише 32,8 та 39,1 грн.

Аналогічна ситуація спостерігається і в 2008 році. Собівартість 1 т зернових складала 732,6 грн, що на 13,4% вище рівня 2007 року, а ціна реалізації знизилася на 2,5%. Як результат, прибуток від реалізації 1 т зернових знизився із 273,3 грн до 164,1 грн, або на 40%.

Слід зазначити, що найвищий розмір прибутку від реалізації 1 т зернових сільськогосподарські підприємства одержали у 2003 та 2007 роках, відповідно 190 грн та 273,3 грн, насамперед через порівняно високі реалізаційні ціни, підвищення яких було викликано дефіцитом зерна на ринку внаслідок несприятливих погодних умов.

Дані проведених досліджень показують, що зі збільшенням обсягів виробництва зернових економічна ефективність їх для сільськогосподарських товаровиробників знижується (рис. 2). Це є підставою для висновку про те, що на зростання показників ефективності, окрім сприятливих погодних умов, які дозволяють отримувати високі врожаї зернових культур, впливають й економічні чинники, насамперед цінова ситуація. Останнє пояснюється перевищенням пропозиції зерна над попитом на нього, що зумовлює зниження ринкової ціни.

Головною проблемою сучасного стану для товаровиробників є стрибкоподібні коливання цін та прибутків. За цієї ситуації сільськогосподарські підприємства не можуть ефективно планувати власне виробництво. Але попри всі негаразди зернові культури залишаються прибутковими, забезпечуючи в середньому рівень рентабельності 23% і мають резерви для підвищення показників ефективності.

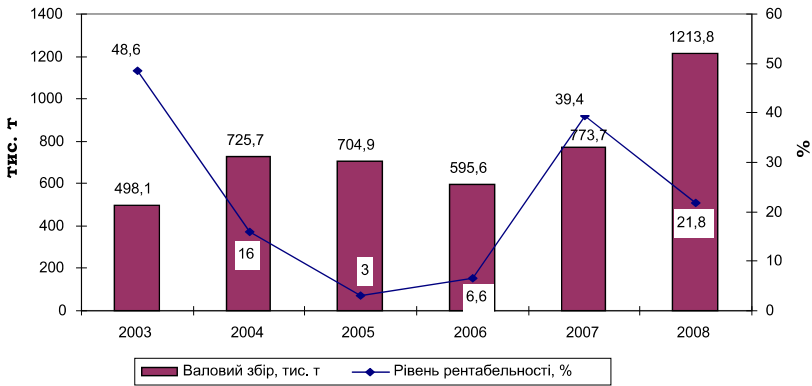

Рис.2. Динаміка валового збору зерна та рівня рентабельності виробництва зернових у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області

Формування ефективного розвитку зернової галузі в умовах ринкових трансформацій залежить від численних факторів. Серед вітчизняних вчених аграріїв-економістів загальноприйнятою є думка про зростання ефективності виробництва із збільшенням масштабів підприємства [1; 2; 4].

Проведені дослідження показали, що економічна ефективність аграрного виробництва насамперед тісно пов'язана із розміром господарств за сільськогосподарськими угіддями. Зниження рівня концентрації площ посіву зернових культур не дає можливості повною мірою використовувати інноваційні фактори розвитку. Зосередження виробництва зерна у великотоварних підприємствах дозволить застосувати сучасні засоби механізації та технології, що сприятиме підвищенню продуктивності праці, поліпшенню якості продукції й у цілому забезпечуватиме ефективне ведення зернового господарства.

За результатами групування найбільш ефективно функціонуючою була четверта група, яка становила 29% від загальної кількості досліджуваних господарств (табл. 2). Це ті підприємства, що мають в середньому 3,8 тис. га сільськогосподарських угідь, питома вага зернових в їх структурі скла-

дає 61,8%. В цих господарствах була найвища урожайність (41,7 ц/га), найвищі рівні прибутку на 1 га та на 1 т реалізованої продукції (488,98 та 168,87 грн відповідно).

Таблиця 2

Економічна ефективність виробництва залежно від площі зернових та зернобобових культур у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області у 2008 році*

Показники	Групи за площею зернових, га				По Тернопільській області
	I до 250	II 251-500	III 501-1000	IV понад 1000	
Кількість підприємств, од.	63	62	78	82	285
Площа с.-г. угідь, га	210	598	1020	3849	1563
Площа зернових і зернобобових, га	143	376	696	2378	988
Частка зернових і зернобобових в площі с.-г. угідь, %	68,2	62,8	68,3	61,8	63,2
Затрати на 1 га, грн	1619,3	1966,8	1979,3	2563,9	2371,5
Урожайність, ц/га	23,6	29,3	32,7	41,7	38,4
Повна собівартість 1 т, грн	856,01	737,81	678,98	740,23	732,56
Прибуток, грн/га	-15,59	176,89	365,11	488,98	423,10
Прибуток, грн/т	-9,43	88,53	165,39	168,87	159,73
Рівень рентабельності, %	-1,1	12,0	24,4	22,8	21,8

*Складено за даними форми 50 сг

Дослідження провідних вчених-економістів доводять, що навіть при обмеженій можливості застосування новітніх технологій значну роль відіграє розвиток великотоварного виробництва. Великі підприємства мають раціональні галузеві пропорції, високі й стабільні економічні показники господарської діяльності [1].

Проведені дослідження показали чітку тенденцію впливу зростання концентрації виробництва зернових на економічну ефективність галузі (табл.3). Слід зауважити, що збільшення валового збору зернових тісно корелює із підвищенням

рівня рентабельності. Так, найвищого виробництва зернових і найвищого рівня рентабельності було досягнуто у п'ятій групі – 722,6 тис. т і 26,5%, що порівняно із другою групою більше відповідно на 543,6 тис. т та 10,8%. Зернова галузь є прибутковою у трьох групах, а у першій групі – збитковою, що пояснюється високою собівартістю продукції (90,91 грн/ц).

Таблиця 3

Вплив концентрації виробництва зерна на його ефективність у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області у 2008 році*

Групи за обсягом виробництва, т	Кількість підприємств у групі, од.	Вироблено зерна		Реалізовано зерна		Собівартість 1 ц реалізованого зерна, грн	Рівень рентабельності, %	Виручено на одне господарство, тис. грн	Реалізовано у% до виробництва
		усього, тис. т	на 1 господарство, т	усього, тис. т	на 1 господарство, т				
до 1000	94	41,5	442	29,8	317	90,91	-9,8	260,1	71,8
1001-3000	99	179,0	1808	114,3	1155	69,73	15,7	931,7	63,9
3001-5000	36	138,2	3840	98,1	2724	71,13	16,2	2252,7	70,9
понад 5000	56	722,6	12903	503,8	8997	73,42	26,5	8354,8	69,7
по Тернопільській області	285	1081,3	3794	746,0	2618	73,26	21,8	2335,6	69,0

*Складено за даними форми 50 сг

Таким чином, проведені групування сільськогосподарських підприємств Тернопільської області за їх розміром в цілому свідчить про те, що зі збільшенням розмірів підприємства та підвищенням його концентрації ефективність виробництва зернових має тенденцію до зростання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Висока ефективність зернового господарства як і в цілому зернопродуктового підкомплексу може бути забезпечена за умови раціональної організації діяльності сільськогосподарських підприємств, яка повинна об'єднувати такі чинники виробни-

цтва, які передбачають використання сучасних інноваційних технологій, високопродуктивної техніки, досягнення оптимальної концентрації галузей. Такі організаційні заходи поряд із регулятивною політикою держави щодо стабілізації функціонування зернового ринку будуть сприяти зміцненню аграрної економіки України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко В. І. До проблем формування ринку зерна / В. І. Бойко // Економіка АПК. — 2004. — №3. — С. 35—38.
2. Амбросов В. Я. Великотоварні підприємства як основа впровадження інновацій / В. Я. Амбросов, Т. Г. Маренич // Економіка АПК. — 2007. — №6. — С. 14—19.
3. Макаренко П. М. Ринок зерна і регіональне зерновиробництво: [монографія] / П. М. Макаренко, О. О. Сиченко. — Дніпропетровськ: Герда, 2007. — 188 с.
4. Шпичак О. М. Система організаційно-економічних механізмів функціонування основних агропродовольчих підкомплексів рослинництва України / Шпичак О. М., Боднар О. В., Кобута І. В. — К.: ЗАТ «Нічлава», 2009. — 406 с.